

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Екуменічна діяльність митрополита Андрея
Шептицького (1865-1944)**

студентки IV курсу, групи СОІ-42
предметної спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія)

Жиляк Аліна Іванівна

Керівник:

Пилипів Ігор Васильович

доктор історичних наук, професор

Рецензент:

Єгрешій Олег Ігорович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Питання церковної єдності в діяльності митрополита Андрея Шептицького	10
1.1. Становлення особистості Андрея Шептицького як духовного лідера українців	10
1.2. Формування екуменічних ідей митрополитом Андреем Шептицьким.....	20
1.3. Екуменічні заходи митрополита Андрея Шептицького	26
РОЗДІЛ 2. Вивчення життя і діяльності релігійних лідерів на уроках історії	35
РОЗДІЛ 3. Методи і прийоми вивчення життя і діяльності Андрея Шептицького на уроках історії України в 10 класі.....	44
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	52
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

У сучасному світі, що характеризується посиленням глобалізаційних процесів та міжкультурної взаємодії, особливого значення набуває питання міжконфесійного та міжрелігійного діалогу. В історії України яскравою ілюстрацією спроб досягнення єдності серед християн стала діяльність митрополита Андрея Шептицького, одного з найбільш впливових духовних лідерів XX століття. Його постать відзначається не лише значною церковно-організаційною діяльністю, але й унікальними дипломатичними та соціальними ініціативами, спрямованими на подолання міжконфесійних суперечностей.

Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького, його спроби налагодити конструктивний діалог між греко-католицькою, православною і католицькою спільнотами, сьогодні набуває особливої **актуальності**, враховуючи сучасні виклики українського суспільства. Попри значну увагу дослідників до його постаті, залишається низка питань, що потребують подальшого глибокого аналізу. Зокрема, вивчення його дипломатичних та міжконфесійних зусиль, їх вплив на формування національної ідентичності українців, а також інноваційність екуменічних ідей митрополита Шептицького у світовому християнському контексті роблять тему цього дослідження не лише актуальною, але й необхідною для подальшого розвитку історичних та релігієзнавчих студій.

Об'єктом дипломної роботи є екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького у контексті релігійних, соціально-політичних та культурних процесів у Східній Європі першої половини XX століття.

Предметом дослідження виступають конкретні форми реалізації екуменічних ініціатив Шептицького, його дипломатичні місії та їх наслідки, взаємодія з православними та католицькими громадами, а також вплив його діяльності на розвиток української національної ідентичності.

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження екуменічних ідей і діяльності митрополита Андрея Шептицького, з'ясування їх значення для

розвитку міжконфесійного діалогу в Україні та впливу на формування сучасного релігійного ландшафту.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати історико-біографічні передумови формування екуменічних поглядів Андрея Шептицького.
2. Вивчити основні етапи та напрями екуменічної діяльності митрополита, зокрема його місії в Росії, Західній Європі та Північній Америці.
3. Охарактеризувати особливості міжконфесійного діалогу у контексті політичних та соціальних викликів того часу.
4. Узагальнити і систематизувати історіографічні напрацювання щодо постаті Шептицького та його екуменічної діяльності.
5. Виявити вплив ідей митрополита Шептицького на сучасний міжконфесійний діалог та визначити перспективи їх використання в сучасній церковній дипломатії та освіті.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 1900 року, коли Андрей Шептицький був призначений митрополитом Галицьким, до його смерті у 1944 році. Саме цей період дозволяє охопити найактивніші фази його екуменічної діяльності.

Територіальні межі дослідження охоплюють насамперед українські землі, що входили до складу Австро-Угорської імперії, міжвоєнної Польщі та Радянського Союзу, а також Російську імперію (пізніше СРСР), Західну Європу і Північну Америку, де митрополит здійснював свої дипломатичні місії.

Стан наукової розробки теми Історіографія життя та діяльності митрополита Андрея Шептицького є багатою і різноплановою. Початковий етап її формування пов'язаний із працями української діаспори, серед яких вирізняються праці Степана Барана [1], Володимира Дорошенка [19], Лисяка-Рудницького [30]

Серед сучасних дослідників особливо виділяються праці Миколи Вегеша [7; 8; 9], Олега Єгрешія [20], Ігоря Пилипів [41; 42; 42] , Ярослава Заборовського [21], Івана Ортинського [38], Мирослава Мариновича [31], Василя Басараба [2], Андрія Смирнова [46], Емми Бистрицької [5], О. Сурмач [47], Олександра Шеремети [50], Миколи Кугутяка [27], Ліліани Гентош [15] та інших, які з різних аспектів аналізували постать Шептицького.

Українська діаспорна історіографія, представлена працями Кирила Королевського [24], Любомира Гузара [18], Василя Ленцика [28; 29], Івана Лисяк-Рудницького [30], Володимира Косика [25], Володимири Вериги [10], Івана Гриньоха [14] доповнює українські дослідження екуменічної діяльності Андрея Шептицького. пропонуючи глибокі аналізи міжнародного та міжконфесійного аспектів його діяльності.

Ще раніше були опубліковані нариси С. Барана та В. Дорошенка [1; 19]. Ці праці, фокусуються переважно на описі основних етапів життєвого шляху Шептицького, його духовного служіння та громадсько-культурної діяльності. Незважаючи на обмежену аналітичність, вони становлять важливу частину історіографії, адже фіксують уявлення діаспорної інтелігенції про роль митрополита в житті українців.

Істотний внесок у вивчення спадщини Шептицького зробив І. Хома, який дослідив вплив митрополита на становлення особистості та діяльність Йосифа Сліпого, його наступника на престолі Глави УГКЦ [45]. Це дослідження підкреслює безперервність духовної традиції, яку започаткував Шептицький, і її продовження в умовах радянського тоталітарного режиму.

Українсько-польські відносини на рубежі XIX–XX століть, в яких Шептицький відігравав посередницьку та миротворчу роль, стали предметом вивчення таких науковців, як Л. Гентош , Д. Блажейовський, І. Пилипів та ін. Їхні дослідження дозволяють краще зрозуміти складні взаємини між українською та польською громадами у Галичині та дипломатичну обережність митрополита у веденні міжетнічного діалогу.

Серед зарубіжних дослідників, які присвятили увагу постаті Андрея Шептицького, варто виокремити Івана Лисяка-Рудницького. У своїй статті він назвав Шептицького «одним із найвидатніших слов'янських церковних діячів нашого століття», наголошуючи на його заслугах у реформуванні чернечого життя, сприянні богословським дослідженням та підтримці мистецтва. Особливо він підкреслював, що митрополит, уникаючи прямої участі в політичних процесах, «тактовно використовував свої зв'язки у Відні» для підтримки українських інтересів [30].

У контексті державотворчих процесів початку XX століття варто згадати також дослідження В. Вериги, який аналізував участь митрополита в національно-визвольній боротьбі галицьких українців у 1918–1919 рр. [10].

Важливе місце у вивченні спадщини Шептицького займає робота І. Ортинського, присвячена історії Української Церкви. Автор акцентує увагу на винятковій духовній і громадській постаті митрополита. [38]. Деякі штрихи до портрета Шептицького як політика зробили відомі зарубіжні вчені Володимир Косик [25]. Останній, зокрема, зазначив, що «Шептицький був титанічною фігурою...В результаті греко-католицька єпархія в Галичині під проводом Шептицького поступово змінила своє становище і початок XX століття став bastіоном українського руху» [25, с. 78].

Заслуговує на увагу монографія польського історика Річарда Тожецького *«Митрополит Андрей Шептицкий»* яка стала вагомим внеском у західну історіографію релігійного життя України. У своїй праці автор комплексно аналізує діяльність Шептицького, зосереджуючи увагу на складних взаєминах Митрополита з різними ідеологічними течіями українського суспільства. Зокрема, Тожецький зазначає: «У нас все ще є відкрите питання, чому Митрополит не знайшов належного послуху серед різних груп українського суспільства. Після Першої світової війни існувало націоналістичне підпілля, виховане в дусі боротьби. Процес його переорієнтації розвивався дуже повільно, і воно не збиралося зупинити цю боротьбу, зокрема, в результаті нереальної оцінки міжнародних умов» [48, с. 104].

Водночас, вітчизняні дослідники, зокрема Ю. Киричук, у своїй ґрунтовній монографії неодноразово звертався до теми ролі митрополита Шептицького під час Другої світової війни. Особливої уваги заслуговує його діяльність із захисту єврейського населення, що стало прикладом релігійної відваги та гуманізму в часи геноциду [23].

Окрему вагу має праця професора Ярослава Заборовського з Івано-Франківська у якій автор намагається надати системний огляд життєвого шляху і духовного служіння Шептицького, зокрема в контексті його пастирської і просвітницької діяльності [21].

Важливими дослідженнями екуменічної діяльності А.Шептицького є докторська дисертація Блаженнішого Любомира Гузара [18], захищена у 1972 р. в Папському Урбаніанському університеті. Гузар підкреслює, що Шептицький належав до тих, хто, «засмучений розбратом між християнами, прагнув змінити цю трагічну ситуацію», керуючись не зовнішніми директивами, а внутрішнім переконанням.

Схожої позиції дотримувався і Василь Ленчик, який вважав, що всі ініціативи Шептицького були спрямовані на церковне єднання українського народу.

Серед зарубіжних дослідників слід відзначити англійського теолога та історика церкви Ярослава Пелікана, який високо оцінював роль Шептицького в екуменічному русі, наголошуючи, що його ідеї були глибоко теологічними та історично значущими. У праці Королевського, яка вийшла під назвою *«Митрополит Андрей Шептицький»*, важливе місце займає розділ, присвячений місії Шептицького в Росії [24].

У сучасній українській історіографії питання екуменічної діяльності митрополита Андрея Шептицького стало предметом численних наукових досліджень. Воно викликає зацікавлення як у контексті історії Церкви, так і у зв'язку з формуванням національної ідентичності українців.

Так, Василь Басараб у своїх працях [2; 3] акцентує на місці екуменічної ідеї у загально-християнському русі за єдність Церкви, пов'язуючи її з

розвитком міжконфесійних контактів на міжнародному рівні. Емма Бистрицька [5] аналізує міжконфесійні ініціативи Шептицького під час Другої світової війни, коли він намагався запобігти конфліктам між православними та католиками в умовах окупаційної політики Третього Рейху, наголошуючи на його етиці міжрелігійного миру. Микола Вегеш [7; 8; 9] здійснив комплексне дослідження богословських, історичних і соціальних аспектів екуменізму митрополита, звертаючи увагу на його листування з представниками інших Церков, його виступи та звернення до пастви.

Мирослав Маринович, Андрій Смирнов, Олександр Шеремета [31; 46; 50] трактують екуменізм Шептицького через етичну призму – як вияв християнської моралі, покликаної зцілювати розділення, що мають духовну і культурну природу. Він підкреслює, що для митрополита екуменізм був не стільки політичною програмою, скільки моральним імперативом.

Таким чином, екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького залишається однією з ключових тем у вітчизняній історико-релігієзнавчій науці. Його ініціативи не лише мали релігійний і богословський зміст, але й безпосередньо впливали на міжконфесійну атмосферу в Східній Європі, формували простір для діалогу, який мав на меті не підпорядкування, а порозуміння. Синтез духовного, національного та інтелектуального у постаті Шептицького є джерелом глибоких рефлексій для сучасного богослов'я, церковної дипломатії та міжрелігійних досліджень.

Важливе значення для вивчення ролі митрополита А. Шептицького в історії України та його екуменічної діяльності на уроках історії та в позакласній роботі мають праці українських педагогів та методистів Б.Недавної [37; 37], О.Пометун [43], О. Рябець [44], О.Гісем та О. Мартинюк [17], К.Баханова [4] та інших, які розкривають методичні аспекти вивчення ролі особи в історії України на уроках історії. О. Пометун Пироженко, Л. У книзі «Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання розглядають теорію і практику інтерактивного навчання учнів.

У процесі роботи були використані такі методи дослідження:

- історико-хронологічний метод, що дозволив послідовно відтворити розвиток екуменічних ідей та діяльності Шептицького;
- порівняльно-історичний метод для зіставлення різних підходів до оцінки діяльності митрополита;
- метод історико-біографічного аналізу для детального вивчення особистості Шептицького та впливу його ідей на події епохи;
- метод аналізу і синтезу для систематизації історіографічного матеріалу.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дипломної роботи можуть бути використані при створенні навчальних курсів з історії релігій, міжконфесійних відносин, історії України XX століття. Дослідження також пропонує рекомендації щодо подальшого розвитку церковної дипломатії та міжконфесійного діалогу в сучасних умовах.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 1 додатків.

РОЗДІЛ 1. Питання церковної єдності в діяльності митрополита Андрея Шептицького

1.1. Становлення особистості Андрея Шептицького як духовного лідера українців

Митрополит Андрей Шептицький (повне ім'я — Роман Марія Олександр Шептицький- видатний український церковний, культурний, політичний і громадський діяч, митрополит Галицький, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янецький (1901–1944), Української греко-католицької церкви Він є однією з найвизначніших постатей української історії XX століття. На думку одного з дослідників життя та діяльності митрополита Андрея Шептицького, В Ленцика, родина Шептицьких є однією з найдавніших в українських землях. Така глибока генеалогічна традиція родини Шептицьких свідчить про їхній тривалий і впливовий внесок у розвиток релігійного, культурного й політичного життя України [29, с. 175]. Колишній професор Прикарпатського університету Я.Заборовський зазначав, що родина Шептицьких мала графський титул, а її витоки слід шукати серед галицьких бояр XIV століття. На думку Заборовського, ця родина мала міцну церковну традицію, що знайшла своє відображення у служінні її представників Українській Церкві. Зокрема, у XVIII столітті з роду Шептицьких походили декілька чільних ієрархів: львівський єпископ Варлаам (1710–1715), Афанасій – єпископ Львівський і митрополит Київський (1715–1746), Афанасій – єпископ Перемишльський (1762–1779), Лев – львівський єпископ і митрополит Київський (1778–1779) [21, с. 6].

На формування свідомості, релігійної духовності та згодом екуменічних ідей важливе значення мала його родина та високий рівень освіти. 29 липня 1865 року в селі Прилбичі, неподалік Яворова, що на Львівщині, у сім'ї графа Яна (Івана) Шептицького та його дружини Софії народився син, якому дали потрібне ім'я: Роман Марія Олександр. Сім'я Шептицьких була відома не лише своїм аристократичним походженням, а й високим рівнем освіченості та

суспільної активності. Батько — Іван Шептицький (1836–1912) — був депутатом австрійського парламенту, а мати — Софія Шептицька (1837–1904) — донька видатного польського драматурга Олександра Фредра. Мати митрополита, як і сам Андрей Шептицький, володіла багатьма мовами, включаючи англійську, німецьку, французьку, що свідчило про високу освіченість родини.

З дитинства майбутній митрополит виявляв неабияку інтелектуальну допитливість, а також релігійну зосередженість і благочестя. Вже у 1875 році він розпочав навчання вдома, готуючись до вступу в польську гімназію імені Франца Йосипа у Львові, де згодом успішно завершив чотири класи з відзнакою. Осінню 1879 року Роман продовжив освіту в Кракові, вступивши до Гімназії Святої Анни, де продовжив навчання з п'ятого класу.

11 червня 1883 року Шептицький отримав свідоцтво про зрілість, яке дало йому змогу обирати подальший напрям освіти. Відтак, він був зарахований до лав австрійської армії, де прослужив один рік. Втім, 22 червня 1884 року залишив військову службу через ускладнення після хвороби на скарлатину, яка спричинила ураження суглобів рук і ніг. Як зазначає Я. Заборовський, ця хвороба в подальшому прогресувала й мала хронічний характер, що зрештою призвело до часткової втрати рухливості [21, с. 8].

Паралельно з військовою службою, Шептицький навчався на юридичному факультеті Ягеллонського (Краківського) університету. Після відставки з армії він продовжив юридичну освіту у Бреславському (Вроцлавському) університеті, де навчався впродовж 1883–1887 років. 10 травня 1887 року він здобув ступінь доктора юридичних наук. Протягом наступних років Роман Шептицький також опановував право у Відні, а згодом — філософію в Мюнхені, що свідчить про його інтелектуальну всебічність.

У 1885 році Шептицький заснував інтелектуально-духовне товариство «Соціетас Гозіяна», яке об'єднувало католицьку молодь та слугувало осередком обговорення релігійних, етичних і суспільно-філософських питань.

Така активність свідчила про глибоку внутрішню потребу до служіння Церкві та суспільству.

Визначальним етапом у духовному формуванні майбутнього митрополита стала поїздка до Риму в 1886 році, під час якої він мав щонайменше дві зустрічі з Папою Левом XIII [22, с. 57]. Вважається, що саме ці аудієнції суттєво вплинули на ухвалення ним рішення про вступ до Василіянського ордену. Окрім того, на формування релігійного покликання Шептицького вплинули також ідеї російського філософа Володимира Соловйова та праці українського історика Володимира Антоновича [22, с. 10].

Вступивши до монастиря, він прийняв чернече ім'я Андрей, з якого й розпочався новий етап його служіння — як ченця, богослова, церковного реформатора і провідника українського народу.

Ще до вступу до монашого стану Андрей Шептицький мав чітке уявлення про свою духовну та суспільну місію. Його метою було не лише власне спасіння, а й активна участь у великому задумі — зближенні та об'єднанні Східної і Західної гілок християнства. Як зазначає дослідник Микола Вегеш, вже у 22-річному віці майбутній митрополит не обмежував свою екуменічну діяльність лише наміром повернути до унії українців, що проживали поза межами Австро-Угорської імперії, але розглядав цей процес у значно ширшому контексті міжцерковного порозуміння [10, с. 75].

Значний вплив на формування його релігійного світогляду справила подорож до Києва в 1887 році. Тут Шептицький глибше ознайомився з історією, мистецтвом та духовною спадщиною України. У Києві він потрапив у середовище української інтелігенції, яке формувало національну ідентичність. Серед осіб, які справили на нього глибоке враження, був історик Володимир Антонович — поляк за походженням, який зрікся польської ідентичності й став палким захисником української справи, а також майбутній лідер українського національного руху Михайло Грушевський.

У тому ж 1887 році Шептицький відвідав Москву, де відбулася його доленосна зустріч із Володимиром Соловйовим — видатним філософом,

богословом і поетом, який підтримував ідею церковного єднання як прояву божественної гармонії. Ця зустріч стала початком не просто дружніх взаємин, а й глибокого інтелектуального взаємовпливу. Саме Соловйов, не підозрюючи того, передав частину свого екуменічного світогляду Шептицькому — тому, хто згодом послідовно і критично втілюватиме ці ідеї у практику.

Значення цього впливу підкреслює також Любомир Гузар. На його думку, вражаючи подібність поглядів між Соловйовим і Шептицьким дає підстави стверджувати, що майбутній митрополит багато чого запозичив у свого московського співрозмовника. Водночас Шептицький не був епігоном — він критично осмислював ідеї Соловйова, залишаючись у своїх судженнях глибоко самостійним. Як слушно зазначає Гузар, митрополит мав власне бачення церковного єднання, і навіть коли сам Соловйов занурився у апокаліптичні пророцтва, Шептицький не відступив від прагматичної екуменічної лінії [10, с. 75].

Варто підкреслити, що світогляд Андрея Шептицького формувався не лише під зовнішнім впливом, а й через особисті духовні пошуки. Ще в 1884 році, навчаючись на юридичному факультеті Ягеллонського університету у Кракові та паралельно проходячи підготовку в однорічній військовій школі, він серйозно захворів. Під час одужання Шептицький почав заглиблюватися у духовну спадщину Східної Церкви, особливо вразила його грецька патристика та аскетичні традиції східного чернецтва. Саме ці студії стали основою його рішення вступити до монастиря і стали важливим етапом його підготовки до великої місії.

Юридичну освіту Шептицький доповнив філософськими й богословськими студіями, здобувши звання доктора права, богослов'я та філософії. Як слушно зазначає М. Вегеш, головним мотивом переходу Шептицького з римо-католицизму до унії було його прагнення сприяти об'єднанню православних українців, росіян та білорусів з Апостольською Столицею. Цей шлях він продовжував до кінця свого життя [7, с. 400].

У 1896 році Шептицький був призначений ігуменом львівського монастиря святого Онуфрія. На новій посаді він не обмежився внутрішнім чернечим служінням, а активно працював «у полі», здійснюючи пастирські поїздки, проповідуючи, засновуючи благодійні й просвітницькі ініціативи, що поступово принесло йому широку відомість.

17 червня 1899 року Андрей Шептицький був висвячений на єпископа Станіславівського, проте вже 21 жовтня 1900 року Папа Лев XIII призначив його архієпископом Львівським і митрополитом Галицьким. 31 жовтня 1900 року про це офіційно повідомила преса.

Упродовж 44 років Шептицький очолював Українську Греко-Католицьку Церкву. Його довголітнє служіння припало на складні етапи в історії українського народу — від розпаду імперій і визвольних змагань до обох світових воєн. Митрополит був не лише духовним провідником, але й активним громадським і політичним діячем. Він був депутатом Галицького сейму, членом Палати панів Австрійського парламенту у Відні, заснував церковний музей (нині — Національний музей імені А. Шептицького), активно підтримував діяльність українських культурно-просвітницьких організацій, таких як «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар».

Особливу увагу митрополит приділяв формуванню української богословської думки й інтелектуального середовища. За його ініціативи створено Львівську греко-католицьку академію (1928), Богословське наукове товариство (1929), Український католицький інститут церковного єднання імені митрополита Рутського (1939). У 1941 році Шептицький очолив Українську Національну Раду, а в 1944 — Всеукраїнську Національну Раду. В умовах Другої світової війни він знову підняв питання про об'єднання всіх християн України на основі Київського Патріархату в єдності з Римом [19, с. 9].

Митрополит Андрей Шептицький був видатною постаттю українського національного, духовного, культурного й соціального життя, яка впродовж десятиліть справляла глибокий вплив на формування громадянського

суспільства. Його діяльність охоплювала практично всі суспільні сфери – від духовної до економічної, від культурної до природоохоронної. Як духовний лідер, він не лише виконував церковну місію, але й активно брав участь у розбудові національної інфраструктури, освіти, медицини, мистецтва й фінансових інституцій.

У 1906 році митрополит організував перше в історії України масштабне паломництво на Святу Землю – до Єрусалиму, в якому взяли участь понад 500 осіб. Цей жест був не лише проявом релігійної ревності, а й потужним символом духовного єднання українців у межах християнської традиції [21, с. 11].

Одним з пріоритетів Шептицького була освіта. Він активно підтримував народне просвітництво: фінансово допомагав середнім школам, товариствам «Просвіта» й «Рідна школа». За власні кошти придбав приміщення для дівочої гімназії, а також організував при соборі Святого Юра Народну школу імені Бориса Грінченка для дітей із незаможних родин. Крім цього, він передав свої земельні ділянки для створення сільськогосподарських навчальних закладів – садівничої школи в селі Липовани та землеробської в селі Коршів. Особливу увагу митрополит приділяв вихованню молоді: підтримував українську скаутську організацію «Пласт», подарувавши їй для проведення літніх таборів власний маєток у Підлютому [21, с. 11].

У галузі охорони здоров'я Андрей Шептицький також проявив значну ініціативу: у 1903 році він заснував Народну лікарню, де медична допомога надавалася безкоштовно, а догляд за хворими здійснювали черниці. Цей проєкт став прикладом соціальної відповідальності Церкви перед народом [21, с. 11].

Внесок митрополита у розвиток культури є безцінним. У 1905 році за власні кошти він придбав будинок у Львові для заснування Національного музею, де завдяки його клопотанню була сформована одна з найбільших колекцій українського іконопису в Європі. До Станіславської єпархіальної бібліотеки Шептицький передав 4 тисячі томів зі своєї особистої книгозбірні.

У 1932 році, завдяки його дипломатичному втручанню, чеський уряд не допустив закриття Української господарської академії в Подєбрадах, заснованої ще у 1922 році [21, с. 13]. Економічна діяльність Шептицького була спрямована на розвиток фінансової незалежності українців. У 1910 році він став співзасновником Земельного банку у Львові, а також кредитної спілки «Руська ощадниця» в Перемишлі. Його фінансова підтримка дала змогу створити художню школу Олекси Новаківського, а також майстерні художників Модеста Сосенка й Антона Куриласа. Завдяки Шептицькому талановита українська молодь мала можливість здобувати мистецьку освіту в найпрестижніших європейських академіях. У 1928 році митрополит заснував Львівську Богословську академію – єдиний тогочасний український вищий навчальний заклад на території Польщі, що відіграв важливу роль у формуванні духовної еліти [21, с. 13]. Шептицький також доклався до збереження природної спадщини. Через Комісію охорони природи при Науковому товаристві імені Тараса Шевченка він ініціював створення заповідника кедрових лісів у Підлютому, а також степового резервату біля підніжжя Чортової Гори на Рогатинщині. Він сприяв також розвитку рекреаційної інфраструктури, зокрема відкриттю курортів, таких як Черче [21, с. 13].

Окрему сторінку діяльності Шептицького становить розвиток українського страхового сектору. У 1908 році він увійшов до складу комітету засновників першого українського банку, що функціонував на основі іпотечного кредитування. Основними акціонерами стали сам митрополит і страхове товариство «Дністер», які придбали по 100 акцій номіналом 400 крон. Це забезпечило стабільну фінансову базу для розвитку банку, при цьому власники не могли отримати більш ніж 20 голосів на зборах, що демонструє продуману демократичну модель управління [21, с. 15].

Шептицький виділив значні кошти на формування статутного капіталу страхового товариства «Дністер» – 50 тисяч австрійських гульденів, які були зібрані шляхом підписки на акції. Засновники, відповідно до статуту,

отримували не лише право на дивіденди (до 6% річних), а й мали вирішальний голос у прийнятті рішень і право бути обраними до керівних органів товариства. З-поміж 350 членів-засновників організації понад 46,8% становило духовенство, ще 42,8% – представники української інтелігенції. З 1901 року почесним президентом товариства був митрополит Андрей Шептицький [21, с. 15].

Будучи відомим меценатом, митрополит Шептицький бачив можливість мінімізації зубожіння вдів і сиріт у разі втрати годувальника через систему страхового захисту, що може бути застосовано і до родин священнослужителів, де саме чоловік виступає годувальником, а його втрата позбавляє засобів до існування всю сім'ю. Піклуючись про ці шари населення, митрополит зміг домогтися у австрійського уряду фінансової допомоги для вдів священників, одночасно пропагуючи систему страхування життя і пенсії. Андрей Шептицький у веденні бізнесу був обережним, уникав ризиків. Слід віддати належне його політичному чуттю: у 1939 році Шептицький продав усю свою нерухомість у передвоєнній Європі.

Митрополит Андрей Шептицький у першу чергу дбав про виховання розумних та освічених священників. Для цього він відправляв талановитих юнаків на навчання до різних навчальних закладів у Ватикан, Відень, Краків та інші міста Європи. Коли канадські українці попросили Шептицького вдосконалити літургію, митрополит Андрей у 1902 р. направив до Канади трьох українських священників з Чину Василіян. Щоб переконатися, що це призвело до відповідних змін, він здійснив поїздку до Канади у 1910 р., під час якої відвідав значну частину території країни від Монреаля до Ванкувера.

У своїх проповідях митрополит Андрій приділяв велику увагу вихованню українського народу в традиціях християнської моралі. Часто він представляв свої ідеї в письмових зверненнях до людей. Таких звернень було більше сотні. Він був автором кількох десятків популярних книг. Майже весь свій дохід він віддавав на потреби людей [21, с. 12].

Під час 1-ї Світової війни, коли російські війська захопили Львів, 19 вересня 1914 р. Митрополита було заарештовано і доставлено у російське місто Суздаль. Важливу роль в його арешті зіграв той факт, що одночасно з приходом російських військ Шептицький закликав людей залишатися у своїй вірі [24, с. 162].

Коли відбулася Лютнева революція 1917 року, Шептицький був у Ярославлі. Одним із перших розпоряджень Тимчасового уряду було розпорядження про звільнення Шептицького. У березні 1917 р. Керенський повідомив Шептицького, що він може сам вибрати місце проживання в Росії. Митрополит вирішив поїхати до Петрограда. Там за допомогою своїх знайомих йому вдалося отримати клопотання про повернення особистого архіву, який було вилучено раніше. Тимчасовий уряд за наполяганням Шептицького дозволив легалізувати діяльність Греко-католицької церкви в Росії та призначив митрополитом екзарха Леоніда Федорова [21, с. 29]. З Петрограду, через Швецію, Німеччину, Швейцарію та Австрію, Шептицький їде на батьківщину. 10 вересня 1917 року, після трьох років відсутності, А. Шептицький приїжджає до Львова [21, с. 29]. На його честь у багатьох країнах світу проводились церковні служби.

1 листопада 1918 року митрополит Андрей зустрівся з групою офіцерів Січових Стрільців та благословив утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Однак 3 листопада ситуація змінилася, і Шептицького помістили під домашній арешт.

Після приєднання Галичини до Польщі внаслідок Сен-Жерменського мирного договору митрополит Андрій продовжував подорожувати по різних країнах світу. Метою цих поїздок було досягнення єдності серед українців, доля яких була розкидана по всьому світу. На той час Галичина перебувала під серйозним соціальним, національним та культурним гнітом, коли польський уряд придушував усе українське. В колишній Східній Галичині покроково ліквідували культурні та економічні організації, закривали школи. А на Волині – де в селі 80% населення складали українські селяни – у 1920-х рр. було лише

8 українських початкових шкіл [21, с. 30]. У 1930-х роках становище українців Галичини ще більше погіршилося.

Митрополит Андрей Шептицький одним із перших піднявся на захист свого народу. Він звернувся зі своїм пастирським листом до всього цивілізованого світу. Лист був опублікований у закарпатській газеті «Нова свобода» і став певною мірою постійною темою для обговорення [3, с. 27]. У міжвоєнний період УГКЦ на чолі з Митрополитом була, мабуть, єдиною цементуючою силою суспільства, і її курс на незалежність був, принаймні в культурному та релігійному плані, не лише успішним, але й доцільним [22, с. 92].

Між лінією опору, яку проводив Шептицький і методами боротьби з поляками ОУН виникали суперечності. Митрополит тривалий час підтримував тісні стосунки з такими організаціями, як УНДО, ОУН та іншими, проте він засудив терористичний акт членів ОУН проти польського міністра Броніслава Перацького. Митрополит розумів, що це спровокує нові репресії проти українського населення Галичини.

У вересні 1939 р. У Львові з'явилися радянські війська, що окупували Західну Україну за пактом Молотова-Ріббентропа. У цій ситуації митрополиту Андрею Шептицькому загрожувала небезпека. З огляду на це керівники ОУН створили та озброїли гвинтівками та гранатами студентський курін (близько 40 осіб) для його захисту. Проте все закінчилося без конфронтації [22, с. 32].

17 вересня 1939 р. Митрополит Галичини та архієпископ Львівський Андрей Шептицький скликає церковних екзархів для проведення об'єднаної акції на території СРСР, повідомляючи Ватикану про свої наміри. Отець Микола Чернецький був призначений єпископом на землях Волині, Полісся, Хелмської землі та Підляшшя. Брат митрополита Казимир Шептицький мав діяти в Росії та Сибіру. Отець Йосиф Сліпий, майбутній наступник єпископа Андрея, отримав вказівки щодо своєї місіонерської діяльності на території Наддніпрянської України, а А. Неманцевичу довелося поїхати до Білорусі. Окупаційна політика Третього рейху на Сході не дала можливості здійснити

об'єднану акцію легітимним шляхом. Під час цих процесів А. Неманцевича було заарештовано і згодом розстріляно. Така сама доля спіткала і брата митрополита.

З приходом Червоної Армії почалося переслідування церкви та віруючих, хоча окупаційна влада боялася відкрито протистояти УГКЦ. Атеїстична пропаганда розпочалася з руйнування молитовних будинків та синагог. З вересня 1939 року по липень 1941 року з території Дрогобицької, Львівської, Станіславської та Тернопільської областей було затримано та депортовано майже 400 тис. осіб, з них майже 50 тис. страчено до та в перші дні війни. Таким чином, майже кожен дев'ятий житель регіону був репресований радянською владою. За приблизними підрахунками деяких істориків Російської православної церкви, на колишній польській території було заарештовано 53 православних священика, 10 з яких згодом були звільнені, доля 37 невідома, а шестеро загинули або були розстріляні [38, с. 59].

У грудні 1939 року митрополит Андрей висвячує Йосифа Сліпого на єпископа і призначає його своїм наступником.

А. Шептицький протягом усього життя займався науковою роботою. Навіть наприкінці життя, незважаючи на параліч правої руки та обох ніг, якими він не володів останні 14 років свого життя, незважаючи на важкі обов'язки митрополита, весь вільний час він проводив в особистій бібліотеці, яка була однією з найкращих не лише в Західній Україні. Андрей Шептицький помер 1 листопада 1944 р.

1.2. Формування екуменічних ідей митрополитом Андреєм Шептицьким

Сьогодні в Україні спостерігається значний інтерес співпраці Православної церкви України та Української Греко-католицької церкви. Важливе значення для українського в період російсько-української війни має суспільства має діяльність українських Церков, які спільно працюють на

допомогу ЗСУ. В цьому контексті протилежною є антиукраїнська діяльність УПЦ МП. Питання переходу віруючих з московської в лоно української церкви має важливе значення в наш час. У цьому контексті особливого значення набуває позиція митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, який порушував це питання ще у першій половині XX ст., проте його підходи та рекомендації не втратили своєї актуальності і сьогодні. Листування Митрополита Андрея Шептицького, у яких порушено питання об'єднання українських церков та можливості створення Київського Патріархату.

Під єкуменічним рухом треба розуміти ті дії та ініціативи, що постають та організуються відповідно до різних потреб Церкви та обставин часів для сприяння єдності всіх християн, як наприклад: найперше, усякі зусилля, щоб вилучити з ужитку всі слова, погляди та вчинки, що не відповідають по-правді та слушності обставинам нез'єдинених братів, і тому утруднюють взаємні відносини з ними; далі, діалог між добре вишколеними знатоками на спільних конференціях, зорганізованих між різними Церквами та громадами, в дусі релігійному, в якому кожний виклав би глибше науку власної спільноти та ясно з'ясував її характер.

Поміж численними рухами в Христовій Церкві у двадцятому столітті, один із найважливіших - це єкуменічний рух. Своїми творами і діяльністю на церковно-унійному полі Митрополит Андрей намагався визначити суть і буття Церкви та відповісти на питання, хто ми є, Христа ради? Куди ми повинні прямувати як спільнота віри, надії, любові? Якщо промінь Христової правди просвітив духовне життя народу, куди цей нарід повинен далі іти? Відповідаючи на ці питання згідно традиції. Митрополит Андрей уважав, що Церква - це Богом установа спільнота, яка не підлягає ні людським пристрастям ні амбіціям; спільнота, яка в любові прагне єдності всіх християн, яка віру в одного Христа ніколи не перетворює в ненависть, яка з Богом даною надією переносить тимчасові невдачі і покірно просить у Господа прощення за всі свої гріхи. А оскільки найяскравішим виявом грішності є відчуження людини від людини та від Бога, то першим обов'язком спільноти- Церкви - це

Христове доручення, “щоби всі були одно”. Починаючи на рівні кожної окремої сім’ї. Христова єдність охоплює всіх членів парохії та цілої помісної Церкви. І не обмежується вона до одного народу чи держави, а єднає людей різних народів світу в одну сім’ю - братів і сестер у Христі. У такій перспективі помісна Церква покликана єднати окремі християнські спільноти (чи конфесії) серед свого народу та постійно поглиблювати свою єдність в лоні міжнародної, вселенської Церкви [34].

Зацікавлення А. Шептицького перспективами праці для єдності християнства в Росії було на зламі XIX й XX століть не було чимось особливим. Воно співпадало із загальним кліматом епохи. Ця проблема стала дуже актуальною у часи понтифікату Льва XIII. Ідея праці в Росії для єдності Церкви була особливо популярною в польських католицьких середовищах. На жаль, в них був широко розповсюджений погляд, згідно з яким єдина справжня запорука зв’язку “нез’єдинених братів” з Католицькою Церквою - це латинський обряд. Тому, наприклад, збережений Греко- католицькою Церквою східний обряд мав, на думку частини польських католицьких середовищ, ставити під сумнів її вірогідність як члена католицької спільноти. За його справою, Церква, що постала внаслідок Берестейської унії, мала легко піддаватися “схизматичним” впливам.

Ідея поєднання католицькості з дбайливим зберіганням чистоти східного обряду, яку пропагував Шептицький як у Галичині, так і при нагоді своєї діяльності в Росії, збуджувала в латинсько-польським середовищі недовіру.

Альтернативну і компромісну пропозицію представив Едвард Ропп - моголевський архієпископ та зверхник Римо-католицької Церкви в Росії у роки 1917-1919. Він пробував поширити ідею двообрядовості священиків, призначених до праці в Росії. Але вона не знайшла більшого числа прихильників навіть серед тих росіян, які відкрито шукали шляху до відновлення єдності між Церквами: Православною та Католицькою. З особливо рішучою критикою пропозицій Е. Роппа виступили росіяни, які безпосередньо включилися в екуменічну діяльність А. Шептицького. Треба

чітко підкреслити, що А. Шептицький не хотів заціплювати в Росії католицизм за допомогою західної культури. В намірах галицького митрополита, також засобом для досягнення цієї мети не мав бути якийсь синтез латинської та візантійсько-слов'янської культур. Його концепцій не можна асоціювати з широко описаною течією російського західництва. Така класифікація екуменічної думки А. Шептицького стосовно Росії зовсім невиправдана [8, с.87-88].

У багатоманітній діяльності видатного церковного діяча митрополита Андрея Шептицького центральне місце займала проблема єдності Церков і пов'язана з нею екуменічна акція, яка проявлялася протягом всього його свідомого життя. На загальнослов'янському, а потім українському рівні сутність унійної проблеми, на думку митрополита, полягає у встановленні відносин співпраці, а пізніше- єдності між католицькою і православною церквами. У сучасній науці термін «єкуменізм» (від грецького *oikumene* - всесвіт, обжитий світ) - рух за об'єднання релігійних конфесій - включає принаймні три напрямки: 1) рух за об'єднання християнських конфесій; 2) інтеграційні процеси нехристиянських релігій; 3) погодження дії християнських єкуменістських організацій з нехристиянськими. Використовується також термін «єкуменічний рух» - об'єднавчий рух християнських церков, започаткований на Всесвітній місіонерській конференції 1910 р. в м. Единбурзі (Шотландія). Ідея з'єдинення роз'єданого християнського світу була домінантною ідеєю митрополита Андрея. У весь його життєвий шлях стояв неначе під якимось містичним впливом її важливості і динаміки. Митрополит не приховував цього факту ні перед ким, він виразно вважав і називав ідею з'єдинення ціллю свого життя, за ту ідею він готовий був страждати і вмирати" [13, с. 99].

Ще у 1907 році у Пастирському посланні "Зближаються часи", Митрополит акцентує на необхідності згуртування навколо ідеї об'єднання Східних Церков, втілення якої потребує багато часу та зусиль. Незважаючи на те, що ця праця є надто складною, вона, водночас, відображає найщиріше

бажання духовенства і народу до єдності і є “правдивим ідеалом”. На думку Митрополита, саме УГКЦ, у силу об’єктивних обставин (поєднання вірою з Заходом, та (поєднання вірою з Заходом, та обрядом зі Сходом) повинна докласти всіх зусиль для повернення єдності Церкви [20, с. 179].

Саме український народ, у силу об’єктивних обставин, більше ніж інші слов’янські народи і католики покликані до праці над об’єднанням церков. На думку А. Шептицького, українці не лише можуть, а й зобов’язані, а відтак, покликані до праці над об’єднанням [25, с. 133].

Досліджуючи джерела втрати єдності та їх генези, Андрей Шептицький стверджує, що будь-які антагонізми ментально не притаманні українському

народові, відтак – це щось чуже, ззовні принесене на українські землі. Ця чужа спадщина достатньо легко була прищеплена українському народові, який упродовж віків не був сувереном своєї волі, перебував під впливом різних іноземних держав, кожна з яких аплікувала власну духовність і прагнула не лише вкорінити її в українському народі, а й змусити його визнати чуже як своє, рідне, ментально притаманне нашій ідентичності. Митрополит Шептицький наголошує, що трагедія нашого роз’єднання полягає в тому, що “ми приймали на слово і шляхом спадку від зовсім чужих нам світів” усі елементи роздору, які в історичному минулому роз’єднували ці світи. Власне, причиною нашої слабкості стала довірливість до чужоземних завойовників і чужих вчителів [15, с. 163–164]. У своєму пастирському посланні з нагоди 950-річчя хрещення України-Русі, митрополит Андрей зауважує, що найсумніші і найбільісніші обставини нашої історії, від князівських міжусобиць і до сучасних йому партійних суперечок та розподілу України між різними державами, розривали наш народ на частини, а відтак, “уся наша історія назначена тим сумним знаком браку єдності” [2, с. 272]. Праця над об’єднанням українських церков вимагала створення відповідних церковних структур, які б практично реалізовували ідею Митрополита [8, с.78-79].

Навчання на юридичному факультеті Краківського університету і водночас в однорічній військовій школі, яке було перерване важкою

хворобою, Шептицький зацікавився аскезою Східної Церкви, захопився грецькою патристикою. Тому свою юридичну освіту він доповнив філософськими і теологічними студіями, отримавши звання доктора з права, богослов'я і філософії. Таким чином, ще задовго до того, як стати монахом, А. Шептицький мав ясну мету своєї майбутньої діяльності, готувався до здійснення важкої, але благородної місії: боротьби за зближення і з'єднання Західної і Східної Церков. 24 березня 1888 р. А. Шептицький був прийнятий на спеціальній аудієнції Папою Левом XIII, якому звірився щодо бажання стати монахом чину св. Василя Великого та відносно своїх планів стосовно з'єднання Церков. Тоді ж Папа благословив молодого ентузіаста на здійснення цих незвичних задумів. Принагідно зазначимо, що це була їхня третя зустріч: перша відбулась 9 травня 1886 р., друга – 8 лютого 1888 р. Отже, справа поєднання православних віруючих – українців, росіян і білорусів – з Апостольською Столицею була головною спонудою навернення Романа Шептицького з римо-католицизму до Унії. Він не переставав працювати для реалізації цієї мети до кінця свого життя. Однак, залишаючись незмінно головним нервом його багатоманітної діяльності, погляди митрополита на шляхи розв'язання проблеми єдності церков не були незмінними, постійно конкретизувалися. Це дало привід для перекручення і фальсифікації його ідей у царсько-російській, польській і радянській офіційній історіографії. Ці звинувачення мають єдине джерело, втілене у гаслі: “Хто не з нами, той проти нас”, – намагання нав'язати якусь єдину, вічну і незмінну правду, часто-густо замішану на ненависті до всіх “інакомислячих”. Тому переконання митрополита, що був “особою, яка належить до цілого народу і стоїть понад партіями” викликали шалену протидію з боку недругів українського народу, насправді дивним було б інше: якби А. Шептицький не узгоджував своєї діяльності зі зміною соціально-політичних і економічних реалій, яких неодноразово зазнавала Україна за часи його перебування у митрополичому сані [9, с. 282-284].

Обґрунтовуючи можливості з'єднання Церков, А. Шептицький

звертається насамперед до Святого Письма, до новозавітних наказів Христа. Митрополит А. Шептицький вважав, що церковне розбиття є запереченням Христового духа і Христового наказу та злим прикладом для нехристиян. Однак його наявність не є підставою для песимізму, бо воно може бути подолане. Згідно з А. Шептицьким, у християнській доктрині всюди знаходиться унія: у Святій Тройці, у Богочоловіку та між Богом і людьми. І хоч людина індивідуально була прийнята до Божого тіла, однак тепер, у містичному тілі, вона стає частиною містичної спільноти.

У ній має бути гармонія і любов, які, за думкою А. Шептицького, є відзеркаленням “єдності” Св. Тройці. Своє бачення церковної єдності він описує в такому прикладі Церкви, яка є мостом між Богом і людьми. Люди, які хочуть поєднатися з Богом, мусять спільно переходити цей міст, бо тільки ця дорога веде до Господа. На тому мості не має місця для суперечок чи сварок, немає місця для жодних перешкод – є тільки один напрям і одна ціль. Нарешті, підкреслює А. Шептицький, єдності потребує Наука Божого Об’явлення. Хоча “у глибині об’явленої правди вже міститься всьо, що колинебудь Церква проголосить і що коли-небудь будуть проповідувати Отці Церкви, єпископи та священники” [8, с. 82].

1.3. Екуменічні заходи митрополита Андрея Шептицького

Втілення ідеї екуменізму митрополит А. Шептицький розпочав ще на початку своєї митрополичої діяльності. Ще у 1907 році А. Шептицький прагнув заснувати у Львові вищу школу, яка б готувала майбутніх працівників у справі об’єднання. Однак, через вороже ставлення до такої ідеї з боку польської ієрархії, цей задум не був реалізований. У січні 1909 року митрополит впроваджує обов’язкову молитву з проханням єдності, яка мала виголошуватись у всіх церквах першої неділі кожного місяця. У 1929 році у Львові було відкрито Богословську Академію перед якою А. Шептицький поставив завдання продовжити традицію Києво-Могилянської Академії, виконуючи роль посередника між Західною та Східною культурами. У 1939

році Митрополит засновує Унійний інститут, який очолив Климентій Шептицький. Для унійної праці, на думку Митрополита, найбільш надавалися монаші Чини, які зберегли чистоту східної традиції, обрядовості та українську духовність. З метою праці над об'єднанням А. Шептицький відновив монаший Чин студитів, який опирався на східну традицію та в Уставі якого було зазначено про необхідність праці над злукою. Згодом було засновано східну гілку монашого Чину редемптористів [32, с. 271].

Незважаючи на те, що до Чину редемптористів входили переважно голландці та бельгійці, вони швидко адаптувались в українському суспільстві, вивчили мову, прийняли східний обряд, а, основне, виховали плеяду видатних українських місіонерів, серед яких відомі єрархи УГКЦ – Митрополит Володимир Стернюк, Єпископи Филимон Курчаба та Миколай Чарнецький, які служили в Україні, а в еміграції Митрополит Максим Германюк, Єпископи Михайло Гринчишин та Володимир Маланчук [32, с. 157–158]. Окрему увагу Митрополит звернув на справу організації Російської Католицької Церкви. З цією метою у 1907 році він інкогніто виїжджає до Росії, де проводить зустрічі з прихильними до Католицької Церкви православними єпископами та, таким чином, прагне укріпити унійний рух серед українців, росіян і білорусів. Організаційне оформлення Російської Католицької Церкви відбувалось в узгодженні з папою Пієм X, який наділив А. Шептицького відповідними повноваженнями. Уже 20 червня 1907 року Шептицький призначає свого першого Генерального Вікарія Кам'янець-Подільської єпархії, яким став священник Олексій Зерчанінов. Цю номінацію 22 травня 1908 року підтвердив папа Пій X. Генеральний Вікарій Зерчанінов, такими чином, став водночас душпастирем не лише у Кам'янець-Подільській єпархії, а й для всіх католиків східного обряду в Росії. Варто зауважити, що з метою легітимації прав А. Шептицького на таку діяльність, 14 лютого 1908 року Пій X надав митрополиту титул Апостольського Адміністратора Кам'янець-Подільської єпархії, а 18 лютого цього ж року наділив його надзвичайними повноваженнями на території всієї Російської імперії [32, с. 141].

Екуменічна діяльність Митрополита не обмежувалась лише теренами України. Він часто виїздив на Захід і не лише прагнув поширити там свої ідеї, а й організовував Унійні з'їзди у Велеграді, ідсумком роботи яких стали “Акти Велеградські”, які засвідчили прагнення Західної і Східної Церков до діалогу і зближення. Завдяки зусиллям Митрополита у Нідерландах було засновано “Унійний Апостолят”, а у Англії було видано “Іренікон” та “Eastern Churches Quarterly”. Результатом практичних заходів А. Шептицького став Унійний рух, який і сьогодні продовжує свою діяльність у справі зближення обох культур. Унійна діяльність Митрополита викликала значний інтерес в ієрархії Католицької Церкви, зокрема, їх підтримав Кардинал Мерсіє, завдяки старанням якого папа Пій XI поставив перед монашим згромадженням Чину Бенедиктинців завдання працювати в унійному руслі.[32, с. 271].

Пропагуючи зближення Західної та Східної культур ще у першій половині XX століття Митрополит А. Шептицький заклав фундамент для подальшої екуменічної діяльності. Варто зауважити, що УГКЦ, Глава якої Митрополит А. Шептицький був одним з перших ініціаторів екуменічного руху, сьогодні, видається з політичних міркувань, не залучена до цього діалогу. Складовою порозуміння між церквами у Всесвітньому масштабі мав би стати діалог та зближення між українськими церквами Східної традиції.

Митрополит Шептицький неодноразово у своїх відкритих листах та посланнях звертався до православної ієрархії та духовенства із закликом до спільних дій у справі порозуміння та об'єднання. Зокрема, у листі до Православних Архієреїв в Україні (грудень 1941 р.) Андрей Шептицький зазначав, що прагнень та старань до єдності лише з боку УГКЦ недостатньо. Діалог повинен підтримуватися і Православними Церквами. Подолання всіх суперечок, які роз'єднують український народ і передовсім релігійних роздорів, сприятиме національній єдності. У цьому ж листі А. Шептицький зазначає, що ця єдність видається можливою, оскільки “нас ділять і роз'єднують не якісь особисті справи, але справи, що перед дуже давніми віками розділили наших предків. Нас ділять суперечності між греками і

латинянами, нас ділять традиції, перейняті від грецької та московської Церкви” [33, с. 401]. Митрополит пропонує план дій, який складається з таких елементів: щире бажання до єдності усього духовенства і народу; молитва за єдність; готовність до взаємних поступок; діалог [33, с. 400–401].

Одним із важливих моментів, який сприяв би порозумінню та зближенню між церквами Східної традиції, була церковна мова. Зокрема, у листі Архієпископа Православної Церкви Іларіона Огієнка до А. Шептицького зазначено, що українська інтелігенція, яка часто не розуміє, у чому повинна полягати віднова Української Церкви, бачить дерусифікацію Церкви лише у переході на українську мову в богослужіннях. Тому українська інтелігенція, вимагаючи “насильного загального запровадження” української мови, прагне отримати зовнішній ефект, забуваючи про духовний вимір Церкви. Огієнко акцентує, що: “вона (інтелігенція) не розуміє, що можна правити Служби Божі по-українському, а Церква позостанеться все-таки московською по духові, традиції, ідеології... Цебто, підмінюється внутрішній животворящий дух зовнішньою мертвою ормою, як це було з катом України москалем Постишевим, що носив українську вишивану сорочку” [33, с. 398]. Важливим питанням у справі порозуміння між двома церквами, на думку Іларіона, є розбіжності між догматом та обрядом в обох церквах. Огієнко погоджується із А. Шептицьким щодо відходу Української Православної Церкви від первісного християнства, що стався через “неканонічне насильство” з боку Московської Церкви та водночас зауважує, що УГКЦ теж зазнала нашарувань, що спотворили обряд, з боку Римо-Католицької Церкви. Власне, очищення обох церков від принесених ззовні чужих практик сприятиме наближенню однієї церкви до іншої [33, с. 399]. У листі – відповіді до Іларіона Огієнка (21 лютого 1942 р.) Андрей Шептицький зазначав, що завдяки, хоч і повільним, але змінам всередині Церкви та після рішення Апостольського Престолу, УГКЦ повернулась до обряду періоду Могили та Рутського. Цей крок, на думку А. Шептицького, є надзвичайно важливим у порозумінні та наближенні УГКЦ до Православних церков [33, с. 403].

Розуміючи значення української інтелігенції як національно-патріотичного провідника українського народу А. Шептицький звертається до православної інтелігенції з проханням сприяння у справі порозуміння. Митрополит зауважує, що на цьому етапі повна злука є неможливою. Вона може стати ожливою лише після довгих змагань з обох сторін. роте, вже зараз необхідно наближуватись один до одного і пізнавати себе взаємно. Однак Митрополит досить рішуче і, на нашу думку, випереджаючи час, висловлюється за об'єднання Православної Церкви із Вселенською Церквою. А. Шептицький наголошує, о така злука не вимагає якогось відречення від звичаїв, передання чи обряду, не становитиме загрози для національних та релігійних цінностей українського народу, а навпаки, сприятиме зближенню з усіма християнськими народами і культурами [33, с. 413]. Незважаючи на те, що аргументи Митрополита були досить переконливими, вони негативно сприйнялись православною стороною.

Зокрема, православні не сприйняли запропонований А. Шептицьким метод об'єднання, що передбачав злуку із Вселенською Церквою, аргументуючи свою позицію прикладами з історії України, котрі аж ніяк не сприяють пропаганді унії на теренах України [33, с. 415].

Відповідаючи на відкритий лист православної інтелігенції, митрополит Шептицький продовжує дискусію і зазначає, що звинувачення його у пропозиції, яка передбачає цілковите підкорення Римській Церкві, є безпідставним. Він наголошує, що його бачення такої злуки ґрунтується на понятті автономії, тобто автокефалії, а відтак, є “цілковитою відсутністю” цієї залежності. А. Шептицький зазначає, що: “...ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною стратою їм підчинитися, так що й повна злука двох українських віросповідань виглядала би так, що радше треба б говорити про підчинення греко- католиків під власть київського патріарха” [33, с. 420].

Безумовно, ідея об'єднання українських церков, на думку Митрополита, мала б увінчатися творенням Патріархату. Ця ідея піднімалась протягом усієї

християнської історії нашого народу. Вона відображена у діяльності Ярослава Мудрого, Йосифа-Велямина Рутського, Петра Могили, які в період церковного занепаду і роз'єднання здійснювали всі можливі заходи, спрямовані на досягнення єдності. Важливість створення Патріархату Української Церкви розуміли і керівники відродженої у 1917–1920 роках Української Народної Республіки. Першого Патріарха Києво-Галицького та усієї Русі вони вбачали в особі Митрополита Андрея Шептицького [13, с. 127–128]. Про ці плани відомо зі погадів Логина Цегельського про розмову з Головою Директорії Володимиром Винниченком: “А що Ви сказали би на те, якби ми Вам забрали Шептицького до Києва на Митрополита всієї України?.. Очевидно, що на уніатського. Православ'я скасуємо. Це воно нас завело під царя осточного, православного, то воно проводило бмосковлення України. Православ'я завжди буде равітувати до Москви. Ваша унія добра для відрізнєння і від Польщі і від Москви. Уніят із природи стає українцем. Скличемо Синод єпископів, архімандритів та представників мирян з України і порадимо їм прийняти унію, а Шептицького поставимо на чоло. Ще й порозуміємось з Римом, щоб його зробив Патріархом України... Ми говорили про це між собою. Це серйозний план” [33, с. 139]. Безумовно, бачення В. Винниченком ролі Московського Патріархату як антиукраїнської структури знайшло своє підтвердження протягом останнього століття. Діяльність Православної Церкви Московського Патріархату на теренах України продемонструвала її негативний вплив на українство, що проявився у повній втраті її адептами своєї національної ідентичності, вікової культури та традиції. Питання Церкви в Україні та оживлості створення Патріархату було в центрі ваги всіх урядів УНР. Зокрема, в період урядування П. Скоропадського в Україні продовжувала існувати Католицька Церква, ієрархія якої залишилась від асів Російської імперії. Паралельно з нею у Києві виникає невелика община католиків східного обряду [12, с. 16].

Лише в період уряду С. Петлюри (травень 1919 року) країна отримала представництво при Святому рестолі спершу в особі М. Тишкевича, а годом –

редемпториста бельгійця Франсуа Ксав'є онна, який з метою надання духовної підтримки країньським емігрантам у Канаді перейшов у хідний обряд [2, с. 199]. Однак, основна увага П. Скоропадського була звернена на Православну Церкву. Церковне питання розділило український олітикум на два табори. Перший, до складу якого ходили прихильники союзу з Росією, проголошували ідею співпраці з Церквою Московського Патріархату та вбачав в особі архієпископа Волинського, палкого проповідника православ'я в Галичині, Антонія Храповицького, майбутнього митрополита Київського. Інший табір, який репрезентували прихильники повної незалежності України, прагнули не лише незалежності Україньської Церкви від Московського Патріархату, а й проголошення Патріархом Київським сильного незалежного українського церковного провідника, кого вони бачили в особі Митрополита Андрея Шептицького [29, с. 199]. Як відомо, дійти згоди не вдалося, а відтак відсутність у скрутний для України час (встановлення більшовицької диктатури) український народ (за винятком цього періоду Галичини) вкотре залишився без справді українського духовного провідника народу. Погоджуємося з думкою К. Королевського про те, що якби провідники УНР дійшли згоди та проголосили Патріархат Україньської Церкви на чолі з Митрополитом А. Шептицьким, який був у сопричасті з Римом, ця подія мала б значні наслідки для всієї України. Враховуючи той факт, що згідно з принципами Православної Церкви сопричастя ґрунтується лише на Главі окремої Церкви і якщо цим Главою є католик, то обрання Митрополита А. Шептицького Патріархом Україньської Церкви означало б її воз'єднання із Вселенською Церквою, тобто унію [29, с. 199–200]. Водночас необхідно зазначити, що позиція А. Шептицького з цього питання була неоднозначною. З одного боку, він був прихильником ідеї автономії Україньської Церкви, проте принципово не прагнув використати ситуацію у власних інтересах, а трактував її як спосіб повернення всієї України до Католицької Церкви і лише за умови, що проголошення його Патріархом повинне відбутися шляхом усвідомленого вибору абсолютної більшості. А. Шептицький, немов би передбачаючи події,

поставився до цієї ситуації з обережністю, оскільки розумів, що вона досить хитка і нежиттєздатна. Окрім цього, Митрополит передбачав можливий спротив деяких єпископів, які в результаті Унії змушені були б не лише визнати суперечливі догми, а й прийняти примат Папи Римського. Відмова православного єпископату виконати ці умови загрожувала появі в Українській Церкві внутрішньої схизми. Так, питання порозуміння, злагоди та взаємного зближення залишається актуальним завжди, а в умовах учасних українських реалій набуває особливої гостроти. Це стосується не лише релігійного, а й суспільно-політичного контексту. А. Шептицький був першим українським Митрополитом, який розглядав єкуменічний рух з позиції його вартості для українського народу у пошуку його власної ідентичності, відродження культури та духовної традиції. А. Шептицький не тільки теоретично досліджував питання об'єднання Українських Церков, а й реалізовував практичні кроки до такої злуки (відкриття Богословської Академії, відновлення Чину студитів, заснування східної гілки Чину редemptористів, звернення до православних ієрархів тощо). Єкуменічні ідеї А. Шептицького знайшли підтримку на Заході, а засновані ним єкуменічні студії та унійний рух до сьогодні діють у Європі.

Особливої уваги заслуговує ідея А. Шептицького про можливість створення Патріархату Української Церкви. Звичайно, його ставлення до цієї ідеї було не однозначним і тому існує можливість, а навіть необхідність у подальшому дослідженні цієї проблематики. Відтак певні ініціативи та пропозиції Митрополита УГКЦ А. Шептицького заслуговують уваги науковців, політиків, духовенства, широких верств населення і можуть бути прийняті й адаптовані українською спільнотою у справі порозуміння між роз'єднаними частинами українського народу.

Висновки до I розділу: Підбиваючи підсумок багаторічній діяльності А. Шептицького по зближенню і об'єднанню Церков, православної і католицької, слід підкреслити, що справу єдності митрополит вважав за пріоритетну над усіма своїми заняттями, за неї він був готовий віддати своє

життя. Якщо великому митрополитові не вдалося реалізувати свою мрію, то проведена ним підготовка не пройшла даремно, стала цінною спадщиною, що може послужити дороговказом для розв'язання не менш складних проблем відносин між двома традиційними українськими віросповіданнями в сучасній Україні.

РОЗДІЛ 2. Вивчення життя і діяльності релігійних лідерів на уроках історії

Вивчення життя і діяльності релігійних лідерів на уроках історії виступає важливим елементом формування історичної компетентності учнів, що передбачено Державною освітньою програмою та новітніми методичними рекомендаціями. Це не лише спосіб ознайомлення з подіями минулого, але й засіб виховання громадянської позиції, національної свідомості та толерантності. Релігійні діячі, зокрема ті, хто справляв значний вплив на духовний, культурний і суспільний розвиток, відігравали ключову роль у формуванні історичних процесів, ігнорування яких призводить до спрощеного розуміння минулого.

Методичний посібник В. Ю. Кришмарел наголошує, що «особливе значення у навчанні історії має не лише виклад фактів і подій, але й пояснення ролі видатних осіб, серед яких вагоме місце займають і релігійні діячі» [26]. Таким чином, аналіз біографій таких постатей дозволяє учням осмислювати не лише зовнішні обставини історичних подій, а й внутрішню мотивацію, цінності та переконання, що стояли за прийнятими рішеннями і вчинками.

У цьому контексті особливу увагу слід приділяти вивченню духовних лідерів, діяльність яких суттєво вплинула на формування етнокультурної ідентичності, розвиток освіти, зміцнення міжконфесійного діалогу. При розгляді тем, пов'язаних із розвитком християнства на українських землях, доречно акцентувати увагу на ролі православ'я, католицизму та унії як духовних і культурних чинників, що формували суспільні пріоритети та політичну самосвідомість українського населення.

Згідно з Кришмарелем, «провідна роль духовних лідерів у формуванні етнокультурної ідентичності та становленні національної самосвідомості» простежується в діяльності таких постатей, як митрополит Петро Могила, який значно реформував православну церкву в Україні, започаткував Києво-Могилянську академію, сприяв поширенню освіти та книгодрукування. Його

діяльність, як зазначено в посібнику, «поєднала у собі як релігійний, так і суспільно-культурний аспекти», що є прикладом гармонійної взаємодії духовної та національної складової в історичному процесі [26].

Таке інтегроване викладання тем із залученням постатей релігійних лідерів сприяє розвитку критичного мислення, усвідомлення багатовимірності історичних подій, розумінню ролі особистості в історії та формуванню толерантного ставлення до представників інших конфесій. Особливо це актуально в умовах мультикультурного суспільства, де історичне знання повинно сприяти збереженню міжрелігійного миру та єдності.

Не менш значущими для розуміння багатокультурної історії України є теми, що стосуються міжконфесійної взаємодії, зокрема стосунків між православними християнами та мусульманами, які століттями співіснували на території сучасної України. Особливо важливо висвітлювати ці процеси у контексті історії Кримського ханства, яке було багатоконфесійною державою, де тривалий час взаємодіяли ісламська, християнська й іудейська традиції.

У методичному посібнику зазначається, що представники різних релігійних конфесій упродовж історії неодноразово демонстрували прагнення до взаєморозуміння, попри наявні релігійні розбіжності. «Представники різних конфесій знаходили шляхи до порозуміння, незважаючи на релігійні відмінності» [26]. Це твердження є надзвичайно актуальним у сучасному навчальному процесі, оскільки акцент на таких історичних прикладах сприяє формуванню культури діалогу, взаємної поваги та терпимості серед учнів.

Окрему увагу у викладанні історії слід приділяти постатям, які уособлюють релігійне лідерство мусульманської громади. У посібнику підкреслюється значення кримських муфтіїв, які «були не лише духовними, але й важливими політичними фігурами, посідаючи місця в державних органах управління» [26]. Такі акценти дозволяють представити мусульман не лише як релігійну меншину, а як активних учасників політичного та соціального життя українських земель.

У контексті сучасної шкільної історичної освіти, як справедливо

зазначає В. Ю. Кришмарел, існує нагальна потреба в уникненні стереотипних уявлень про представників інших релігій. Автор застерігає від формування спрощеного й хибного образу, наприклад, через стереотипну асоціацію: «мусульманин – ворог для українців» [26]. Така критика вказує на необхідність об'єктивного та зваженого викладу біографій мусульманських лідерів і загалом ісламської спільноти у навчальних програмах. Цей підхід сприяє не лише глибшому розумінню історичного процесу, але й формуванню у школярів міжкультурної толерантності та відкритості.

Крім православних і мусульман, важливо звертати увагу на історичну роль іудейських громад, які впродовж століть були невід'ємною частиною українського соціокультурного простору. У методичному посібнику підкреслюється, що «на території Русі ще з часів Київської держави функціонували єврейські громади, а їхні духовні лідери активно взаємодіяли з іншими представниками суспільства» [26]. Висвітлення таких фактів у шкільному курсі історії дозволяє учням усвідомити глибину і складність міжетнічних та міжрелігійних відносин, які формували українське суспільство.

Окремо слід згадати про караїмів — унікальну релігійну громаду тюркомовного походження, яка сповідує специфічну форму юдаїзму. У згаданому посібнику акцентується на тому, що «караїми, зберігаючи свої традиції і віровчення, активно інтегрувалися в українське суспільство, роблячи суттєвий внесок в його розвиток» [26]. Вивчення історії цієї громади у школах дозволяє не лише розширити знання учнів про релігійну та етнічну палітру України, а й сприяє розвитку в них навичок критичного мислення, поваги до культурного розмаїття та здатності до діалогу.

Передбачена новою програмою для 6–11 класів структура шкільного курсу історії України й Всесвітньої історії містить низку чітко позначених історико-культурних вузлів, у яких учитель неминуче стикається з постатями релігійних діячів. Методичні рекомендації акцентують їх не як «додаток» до політичного чи соціально-економічного матеріалу, а як ключ до пояснення

ментальних і ціннісних трансформацій українського суспільства [35, с. 45].

Таку логіку прямо артикулює навчальна програма, зазначаючи, що учні мають «схарактеризувати діяльність... Петра Могили» й «обґрунтувати судження про історичне значення діяльності... Миколи Гоголя, Тараса Шевченка» тощо [35, с. 56]. Цей принцип рівною мірою стосується ієрархів, реформаторів, подвижників – усіх, чиї дії формували релігійний дискурс, а через нього й історичну динаміку.

Найраніше вчасне «входження» релігійних лідерів у підручнику розповідь відбувається під час вивчення Речі Посполитої. Василь-Костянтин Острозький і Петро Могила з'являються в уроках як фігури, що поєднують конфесійну стійкість із проєвропейською освітньою стратегією. Програма недвозначно визначає, чому саме ці особи винесені в обов'язкову зону уваги: «розкрити цілі та напрямки діяльності православних братств... визначити причини і наслідки укладення Берестейської унії» [35, с. 38].

Вибір Острозького і Могили диктується двома критеріями. По-перше, їхня діяльність дозволяє розглядати тему реформації й контрреформації крізь призму українського досвіду, тобто не як силове «занесення» конфесійних протистоянь із Заходу, а як внутрішню боротьбу за самобутність. По-друге, ці діячі залишили по собі писемні й матеріальні пам'ятки (Острозька Біблія, Київська колегія), що значно полегшує джерельне наповнення уроку.

У XIX ст. йдеться вже не стільки про конфесійну опозицію, скільки про стратегічне узгодження церковного, культурного й національного майбутнього. Саме тут розкривається фігура митрополита Андрея Шептицького. Програма пропонує дві окремі педагогічні «точки входу» для цієї постаті. Перша – соціально-економічна (проєкт: «Митрополит Андрей Шептицький і розвиток галицької господарки» [16, с. 1]); друга – морально-екзистенційна («Митрополит Андрей Шептицький і дилеми морального вибору в умовах тоталітарних імперій» [39, с. 128]). Обидві відповідають на запит учителя: чому Шептицький обраний як репрезентант доби? Насамперед тому, що його діяльність концентрує одразу кілька сюжетів, рекомендованих

до засвоєння учнями: економічний кооперативний рух, розбудову освіти, етику опору тоталітаризмові, проблему геноциду кримських татар та депортацій. Саме така багатофункціональність робить постать незамінною для розуміння взаємозв'язку релігійного і суспільного чинників.

Не менш показовою для старшої школи є постанова Другого Ватиканського Собору (1962-1965) і її рецепція в УРСР, що в методичному полі окреслена через статті Богдани Недавної. Авторка наголошує: «Зміст шкільних підручників та методичних посібників... відображає суперечливість епохи» [3737, с. 465]. Ця цитата часто стає для вчителя відправним пунктом дискусії про те, як офіційний радянський наратив репрезентував Церкву і чому в підручниках 1980-х рр. релігійні сюжети залишалися сегрегованими. Наявність точного джерела з посиланням дозволяє учневі побачити, що саме писали методисти у 1988 р., і зіставити це з сьогоденними вимогами до викладання.

Під час опрацювання періоду Другої світової війни на уроках історії обов'язковою стає тема Голокосту. Тут релевантною реліквією є духовенство – зокрема митрополит Андрей Шептицький та черниці Студійського уставу. Саме їх урятовані євреї відзначили як «Праведників народів світу». Вчитель апелює до програми: «Бабин Яр... Голокост. Праведники народів світу в Україні» [38, с. 81].

Привабливість згаданого лідера в педагогічному плані полягає у декількох аспектах. По-перше, в очах старшокласника це яскравий приклад особистісного вибору між вимогами окупаційної влади і євангельським закликом до любові ближнього. По-друге, його позиція руйнує спрощену схему «українська церква – пасивний спостерігач», відкриваючи простір для методики контрастного аналізу документів різних режимів.

Це питання класичного «хто важливіший» розв'язується педагогічно через критерії, сформульовані ще папою Левом XIII і поширені в українській інтерпретації Шептицького: «Людськість навіть тогди, коли більше або менше приймала Христову віру, в приватнім житті одиниці, ухилялася все від

впровадження в жите єго принципів суспільних» [33 с. 140]. Отже, значущою є та постать, чия діяльність вийшла за межі конфесійно-внутрішніх тем і стала фактором суспільної модернізації.

Пропонуємо зіставляти між собою, наприклад, Петра Могилу й Степана Бандеру (у контексті ОУН-УПА). Перший у XVII ст. домігся «відновлення православної ієрархії та реформи церкви», другий поставив питання про політичний суверенітет у формі, що спиралась на християнське розуміння сакральності людської гідності – «моральний вибір в часи війни» [31, с. 83]. Хоча їх поділяє три століття, обидва забезпечують учителеві можливість показати учням тяглість релігійного дискурсу в українській політичній традиції.

Особлива увага приділяється тому, щоб цитати в уроках лишалися джерельними, а не переказом. Практика показує, що дослівне слово має більшу формативну силу. Учитель, спираючись, скажімо, на текст «О Квестії Соціальной», дозволяє учням у малій групі обговорити тезу: «До нас, священників, належить брати ініціативу тої церковної акції». У такий спосіб школярі не тільки декодують позицію лідера, а й формулюють власне ставлення до питання взаємодії духовної й світської влади.

Внутрішній критерій відбору персонажів дає сама програма: це ті, хто «залишили культурну й інституційну спадщину, що продовжує функціонувати» [31, с. 56]. Тому поряд з митрополитом, князем Острозьким і митрополитом Моголою в граничній зоні з'являються релігійні діячі як Андрій Первозваний чи Кирило і Мефодій – радше як «постаті-топоси», принесені у шкільний простір через назви товариств, братств, гуртків чи храмів. Вони допомагають учителю пояснити походження культурних кодів, не зловживаючи деталями, але позначаючи довгу тривалість релігійного чинника в українській історії.

Узагальнюючи методичне значення релігійних лідерів, слід підкреслити: вони вибрані тому, що репрезентують водночас епоху, ціннісний конфлікт і модель подолання кризи. Їхні біографії якісно «працюють» у класі

лише за умови, що їх включено в ширшу концепцію «уроку проблеми», яку програма щоразу артикулює: від «кризи православної церкви» до «морального вибору в умовах тоталітарних імперій» [37, с. 470].

Така дидактична інтеграція перетворює урок історії на простір етичного рефлексування і водночас забезпечує засвоєння фактів про конкретних діячів, їхні вчинки та мотивації. Окрім традиційних методів, варто активно залучати сучасні цифрові технології. Наприклад, віртуальні тури визначними храмами – Софії Київської чи Успенським собором у Львові – допомагають учням відчувати атмосферу місця та зрозуміти, як архітектурні форми відображали богословські ідеї. Під час уроку можна разом з учнями пройтися стінами онлайн-екскурсії, зупиняючись біля ключових елементів іконографії, розписи куполів, аналізуючи, як змінювалася стилістика від візантійського періоду до бароко. Потім школярі самі створюють короткі відеогіди чи інтерактивні мапи, де позначають улюблені фрагменти та додають власні коментарі.

Наступною важливою складовою є проектна діяльність на місцевому рівні. Запропонуйте учням провести невелике краєзнавче дослідження: знайти розповіді старожилів про храм, який існує у вашому селі чи місті, розпитати про легенди й традиції, які передаються від покоління до покоління.

Потім вони можуть влаштувати у шкільній бібліотеці «живу виставку»: розгорнути стіл із фотографіями, картами, роздрукованими цитатами з інтерв'ю та навіть хендмейд-сувенірами, які символізують ту чи іншу традицію. Такий формат спонукає до активного діалогу між поколіннями та поглиблює розуміння того, наскільки тісно релігійні практики вплетені в повсякденне життя.

Розвиток емоційного інтелекту і виховання емпатії до представників різних конфесій можна підтримати через рольові ігри та інсценізації. Скажімо, учні вивчають спогади постраждалих під час Другої світової війни ігумень Студійського уставу, які рятували єврейських дітей. Режисерський підхід до постановки коротких сцен із використанням уривків з реальних листів чи щоденникових записів допомагає ученикам не просто «знати» факти, а відчувати

внутрішній світ тогочасних людей, зрозуміти вчинок як прояв християнської любові та громадянської мужності.

Ще одним потужним інструментом є створення учнівського портфоліо, до якого входять рефлексійні щоденники, аналіз документів, власні есе та навіть ескізи ікон чи архітектурних елементів. Така система оцінювання дозволяє вчителю бачити динаміку розвитку кожного школяра, відстежувати, як змінюється його розуміння ролі релігійного лідера в історії, та вчасно коригувати завдання. Портфоліо може стати основою для міжпредметних зв'язків: література, мистецтво, музика – всі ці галузі проллють нове світло на образ митрополита чи храму в історичному контексті.

Не менш важливою є співпраця з місцевими істориками, священниками та музейними працівниками. Запрошений гість із краєзнавчого музею може розповісти про архівні знахідки – старовинні грамоти, рукописи, пожертвувальні записи – і показати їхні копії учням. А представник парафії поділиться власними спогадами про ремонт церкви чи збір допомоги під час повені. Така пряма розмова з учасниками історії оживлює матеріал і нагадує: за будь-якою датою стоять реальні люди з реальними долями.

Нарешті, запровадьте регулярні «історичні диспути» – короткі дебати, де дві команди готують аргументи, наприклад, чи виправдані були методи просвітницької діяльності Шептицького в період польської автономії, чи можна вважати його стратегічним політичним гравцем на рівні уряду. Учасники вчаться шукати доказову базу, працювати з першоджерелами та сучасними дослідженнями, формулювати чітку позицію та відстоювати її в публічному діалозі – навички, які знадобляться кожному громадянину.

Усе це в сукупності перетворює урок з життя релігійних лідерів на захопливу, глибоку подорож у минуле, яка надихає учнів ставити власні питання, мислити критично й відповідально. Такий підхід не відрізняється від «звичайних» уроків тільки інструментами – він базується на переконанні, що справжня історична грамотність формується через живий досвід, залучення до дослідження й особистісну рефлексію. Саме тому уроки, побудовані на цих

засадах, стають органічним продовженням будь-якої теми, дозволяючи школярам відчути, що історія – це історія людей, а не лише подій.

РОЗДІЛ 3. Методи і прийоми вивчення життя і діяльності Андрея Шептицького на уроках історії України в 10 класі

У контексті викладання історії України у 10 класі надзвичайно важливим є акцент на персоналіях, чия діяльність справила суттєвий вплив на національні, духовні та культурні процеси. Однією з найвпливовіших постатей українського ХХ століття беззаперечно є митрополит Андрей Шептицький – видатний церковний діяч, гуманіст, просвітитель і моральний авторитет для багатьох поколінь українців. Його багатогранна особистість та активна позиція в епоху складних геополітичних трансформацій створюють унікальні можливості для формування в учнів глибокого розуміння історичних процесів, розвитку критичного мислення, а також формування ціннісно-орієнтованої громадянської позиції.

Ефективне засвоєння теми, присвяченої життю та діяльності Андрея Шептицького, безпосередньо залежить від обґрунтованого вибору методичних підходів і дидактичних засобів, здатних розкрити не лише фактологічний аспект біографії, але й світоглядні засади його рішень, моральні виклики епохи та вплив на суспільні процеси. У цьому контексті особливої уваги заслуговують підручники, розроблені провідними методистами сучасної історичної освіти – О. В. Гісемом та О. О. Мартинюк. У підручнику «Історія України (рівень стандарту)» автори не лише подають структуровану історичну інформацію, а й формують потужну методичну платформу для організації діалогу учня з історичним джерелом [17].

Урок, присвячений митрополиту Шептицькому, має бути не просто інформативним, а й трансформаційним – таким, що стимулює внутрішню роботу учнів із морально-етичними категоріями історії. Це передбачає залучення різноманітних джерел, які дозволяють виявити багатовимірність його впливу: від релігійно-церковної до соціально-політичної та культурно-освітньої. Наприклад, у підручнику Гісема й Мартинюк акцентовано увагу на тому, що Шептицький, як очільник Української греко-католицької церкви,

об'єднав у своїй особі духовного провідника, політичного мислителя та активного захисника українських інтересів у складних умовах Австро-Угорської імперії, а згодом – польської та радянської окупації.

Особливої уваги заслуговує аналіз його проавстрійської позиції в роки Першої світової війни, яка формувалась на тлі тодішніх реалій і прагнення українського духовенства зберегти й розвинути національний рух у межах легального простору Галичини. У джерелах наголошується, що саме Греко-католицька церква і її очільник стали одним із основних носіїв національної ідеї в умовах політичної залежності [17].

Вивчення постаті Шептицького передбачає використання методу порівняльного аналізу, що дозволяє учням зіставити тексти його послань із документами інших політичних або релігійних діячів того часу. Такий підхід формує навички критичного аналізу, дозволяє учням самостійно виявляти ідеологічні домінанти та моральні імперативи, які стояли за конкретними рішеннями. Візуальні джерела – карикатури, фотографії, плакати Першої світової війни – є додатковим інструментом для ілюстрації суспільних настроїв і пропагандистських впливів, у межах яких формувалася позиція митрополита [17].

Метод історико-біографічного аналізу дає можливість зосередити увагу на ключових етапах життєвого шляху Шептицького, а також відстежити еволюцію його релігійно-філософських поглядів. Наприклад, створення ним Львівської богословської академії як єдиного вищого українського навчального закладу в умовах міжвоєнної Польщі стало не лише актом культурного спротиву, а й важливим кроком до збереження національної ідентичності в умовах асиміляційної політики.

Метод проблемного навчання – ще один ефективний інструмент у роботі з цією темою. Постановка запитань, які не мають однозначної відповіді, зокрема:

- Чи можна вважати позицію Шептицького політично вмотивованою чи суто моральною?

- Наскільки реально було впроваджувати принципи екуменізму в епоху тоталітаризмів і воєн? – дозволяє учням не лише опрацьовувати матеріал, а й формувати індивідуальне ставлення до історичних явищ.

Надзвичайно важливо інтегрувати до навчального процесу вивчення рятівної місії митрополита Шептицького під час Голокосту. У роки нацистської окупації він не лише засуджував переслідування євреїв, але й активно допомагав у їхньому порятунку.

Відомо, що за його підтримки у монастирях було врятовано десятки єврейських дітей. Саме за ці заслуги Яд Вашем надав йому почесне звання «Праведник народів світу». Цей приклад – один із найпотужніших у шкільному курсі історії для формування у школярів гуманістичних цінностей, відповідального ставлення до «іншого» та усвідомлення глибини морального вибору в умовах екстремальної небезпеки.

Методичний підхід В. С. Власова у підручнику з історії України (2018) також заслуговує на особливу увагу. Автори використовують комплекс активних форм роботи, серед яких: хронологічні завдання, історичні портрети, тематичне картографування, реконструкція подій, а також аналітичні вправи типу:

«Схарактеризуйте одним реченням роль митрополита А. Шептицького в подіях Першої світової війни» [11, с. 23]

або

«Порівняйте моральну позицію Шептицького й інших українських діячів під час Голокосту» [11, с. 23].

Ці завдання інтегрують історичне знання з етичними міркуваннями та соціально-гуманітарною рефлексією, формуючи історичну компетентність як цілісний комплекс умінь, знань і цінностей.

Нарешті, важливо відзначити міжпредметні зв'язки, зокрема з курсом «Громадянська освіта», де на прикладі Шептицького можна розглядати моральні дилеми, права людини, громадянську відповідальність. Образ митрополита як духовного лідера, який не боявся іти проти тоталітарних

систем, відкрито захищаючи переслідуваних, є сильним навчальним інструментом не лише для передачі історичних знань, але й для формування етичної оцінки подій.

Усе вищезазначене доводить, що викладання теми «Митрополит Андрей Шептицький» – це не лише знайомство з однією з ключових фігур української історії, а й можливість виховати у школярів глибоку повагу до гуманістичних цінностей, навички аналітичного мислення, здатність до морального судження та історичної рефлексії. Таке навчання стає інструментом не лише передачі знань, а й формування особистості громадянина України.

На основі всього викладеного вище було розроблено план-конспект уроку для учнів 10 класу, який подано в додатку. Його зміст повністю відповідає оновленим освітнім вимогам та спрямований не лише на передавання знань, а й на формування цілісної, активної особистості з виразною громадянською позицією. План уроку побудовано з урахуванням принципів інтегрованості, критичного мислення, міждисциплінарності та емоційного залучення учня до процесу пізнання.

Урок створено як логічне завершення вивчення подій Першої світової війни та перехід до осмислення духовного, морального і національного лідерства в періоди політичної нестабільності. Саме на цьому етапі навчального процесу постать Андрея Шептицького постає як ключова фігура, яка об'єднує історичні події, моральні дилеми та національні прагнення. Такий урок не є ізольованою тематичною одиницею, а органічно продовжує попередні теми – про український визвольний рух, українсько-австрійські відносини, політику імперій на західноукраїнських землях та національне самоусвідомлення.

Урок спрямований на те, щоб допомогти учням побачити в історичній персоналії не лише постать минулого, а реальний приклад моральної стійкості, громадянської відваги й інтелектуальної незалежності. У центрі вивчення – не лише біографічні відомості про Шептицького, а насамперед розкриття його дій у критичні моменти української історії: під час війни, окупацій, релігійних

переслідувань, масових репресій та геноцидів.

У плані-конспекті передбачено інтерактивні форми навчання: дискусія, аналіз історичних джерел, робота з візуальними матеріалами, створення міні-досліджень. Вони забезпечують не лише зацікавленість учнів, а й розвиток ключових компетентностей – уміння аргументовано висловлювати позицію, інтерпретувати джерела, порівнювати позиції, робити висновки на основі фактів.

Цінність цього уроку також у тому, що він не зводиться до репродуктивного засвоєння інформації. Він передбачає рефлексію учнів щодо понять морального вибору, служіння, віротерпимості, міжетнічної солідарності. Це дозволяє реалізувати гуманістичний потенціал історичної освіти, що є особливо актуальним у сучасних соціально-політичних умовах.

Крім того, цей урок – чудова нагода для розширення учення як безперервного процесу. Учитель має можливість задати напрям для подальших самостійних досліджень, запропонувати учням підготувати презентації, проєкти, міні-есе на теми, пов'язані з роллю духовних лідерів у збереженні національної ідентичності, або порівняння Шептицького з іншими історичними фігурами, які діяли в подібних обставинах. Це відкриває шлях до формування стійкого інтересу до історії як до науки, що має безпосереднє відношення до формування свідомості сучасного українця.

Розширення учення в межах цієї теми є не просто бажаним, а методично обґрунтованим. Урок, побудований навколо постаті Андрея Шептицького, формує в учнів навички аналізу, морального судження, аргументованої оцінки складних історичних подій, які й сьогодні резонують у суспільстві. Це дає змогу не лише закріпити знання, а й розвивати інтелектуальну автономію учня, формувати громадянина з активною позицією, здатного до глибокого осмислення історії та її впливу на сучасність.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети – з'ясовано роль митрополита Андрея Шептицького у розвитку екуменічного руху, визначено особливості його внеску у справу церковної єдності в богословському, культурному й суспільному вимірах.

Проведений аналіз історичних, біографічних та богословських чинників дав змогу стверджувати, що екуменічний світогляд митрополита Шептицького сформувався під значним впливом як зовнішніх обставин – політичної нестабільності, міжконфесійних конфліктів початку XX століття, так і внутрішніх, особистісних чинників – високого духовного, інтелектуального рівня та родинного виховання, зокрема впливу філософських ідей Володимира Соловйова та українського історика Володимира Антоновича.

У дипломній роботі визначено основні напрями екуменічної діяльності Шептицького, серед яких – підтримка діалогу з православною спільнотою, активна дипломатична праця, створення наукових і навчальних центрів, розвиток культурного й духовного життя, а також гуманітарна діяльність під час Другої світової війни, зокрема рятування єврейського населення, за що митрополит був визнаний «Праведником народів світу». Серед вагомих здобутків є також активне сприяння розвитку національної культури, освіти й науки у важких політичних умовах Австро-Угорщини, Польщі та СРСР.

Важливим результатом дослідження стала оцінка суспільної та церковної реакції на екуменічні ініціативи митрополита. Встановлено, що хоча його зусилля нерідко зустрічали опір і критику як з боку православних ієрархів, так і з боку деяких політичних сил, вони мали значний позитивний вплив на формування толерантної, відкритої до діалогу атмосфери у церковному та суспільному житті Західної України. Однак, разом із цим, виявлено низку проблемних моментів: недостатню готовність до компромісу окремих конфесійних лідерів, політичні перепони, що створювалися

державними режимами, а також суперечливе ставлення різних суспільних груп до екуменічних ідей.

Встановлено, що попри значний обсяг наукової літератури, що висвітлює різні аспекти життєвого і творчого шляху Шептицького, комплексних, методологічно узгоджених досліджень екуменічної складової його діяльності досі бракує. Виявлено також суттєві прогалини у доступі до архівних джерел, що обмежує можливості повноцінного вивчення всіх аспектів його екуменічної місії.

На основі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що постать Андрея Шептицького була однією з найяскравіших в історії українського церковного й суспільного життя XX століття. Його діяльність стала важливим чинником розвитку міжконфесійного діалогу, сприяла поглибленню культурного та духовного життя українського суспільства, а також значною мірою сформувала сучасні уявлення про екуменізм як важливий суспільний та релігійний феномен.

У дипломній роботі було також розкрито можливості застосування біографічного підходу при вивченні постаті митрополита Шептицького у шкільному курсі історії України. Створено й подано в додатку план-конспект уроку для учнів 10 класу, у якому використано сучасні педагогічні підходи та інтерактивні методики. Він сприяє формуванню не лише історичної грамотності, а й розвитку критичного мислення, етичної рефлексії, громадянської свідомості школярів.

Разом з тим, проведене дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які вимагають подальшого вивчення. Серед них – необхідність поглибленого дослідження архівних матеріалів, зокрема документів, пов'язаних із дипломатичною діяльністю митрополита, з'ясування більш детального впливу екуменічних ініціатив Шептицького на міжнародні церковні відносини, а також детальніше дослідження його спадщини в сучасних умовах конфесійної напруги та церковної конкуренції в Україні.

Конкретними рекомендаціями щодо усунення виявлених проблемних

аспектів можуть бути: активізація співпраці українських дослідників з іноземними істориками та богословами з метою кращого доступу до закордонних архівів; проведення спеціальних наукових конференцій, круглих столів та форумів для глибокого осмислення екуменічної спадщини Шептицького; створення електронних архівів та баз даних документів, пов'язаних з діяльністю митрополита.

Отже, сформульовані в дипломній роботі завдання були виконані, мета досягнута, а отримані результати дозволяють зробити висновок про вагомий внесок митрополита Андрея Шептицького в розвиток екуменічного руху та важливість подальших досліджень цієї визначної постаті для осмислення сучасних суспільно-релігійних процесів. Врахування його досвіду та духовної спадщини може сприяти конструктивному діалогу між сучасними християнськими конфесіями України, розвитку толерантності, взаємоповаги та єдності українського народу в умовах сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і творчість. Мюнхен, 1947. 151 с.
2. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Ужгород : Гражда, 2019. 232 с.
3. Басараб В. Проблема єдності Церков у світлі екуменічних ідей митрополита А. Шептицького. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Волинської православної богословської академії УПЦ КП “Державотворення і помісність Церкви: історичні процеси та сучасні реалії” (18.05.2017)*. Луцьк : Видавництво Волинської православної богословської академії EIKON, 2017. С. 27–34.
4. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 324 с.
5. Бистрицька Е. Українське православ'я та екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в роки Другої світової війни. *Українське релігієзнавство*. Київ, 2002. № 23. С. 45–55.
6. Вавженюк М. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в Україні та Росії. Рим : Видавництво ОО Васиян, 2006. 232 с.
7. Вегеш М., Віднянський С. Рецензія на монографію В. Басараба : Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2019. 232 с. // «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», 2019. – С. 398-410.
8. Вегеш М. Екуменізм митрополита Андрея Шептицького. Україна. Європа. Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль. 2019. Вип. 23. С. 72-96.
9. Вегеш М. М., Хоменко О. В. Екуменічні ідеї митрополита Андрея Шептицького та діяльність по їх реалізації. *Carpatica–Карпатика: Актуальні проблеми політичного та етнокультурного розвитку Карпатського регіону в XIX–XX століттях*. Ужгород : Два кольори, 2001. Вип.10. С. 278–312.

10. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр. У двох томах. Т. 1. – Жовква: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. 524 с.
11. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (профільний рівень) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. *Електронна бібліотека*. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/10-klas/4-storya-ukrani-10-klas/storya-ukrani-proflniy-rven-pdruchnik-dlya-10-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-vlasov-v-s-kulchitskiy-s-v-/> (дата звернення: 22.05.2025).
12. Волинець О. Екуменічні ініціативи митрополита Андрея Шептицького. Львів : Львівська політехніка, 2007. С. 12-18.
13. Волинець О. О. Українська Греко-Католицька Церква і держава: теорія та практика взаємодії / Оксана Волинець, Микола Гетьманчук, Любомир Ржиський. – Львів : Видавництво Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2007. – 264 с.
14. Гриньох І. Слуга Божий Андрей – благовісник Єдності / Іван Гриньох. – Мюнхен, 1961. – 220 с.
15. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. – Львів, 2015. – 596 с.;
16. Гентош Л.; Оприск В.; Паславський І.; Сенік Л. Митрополит Андрей Шептицький і розвиток галицької господарки // Львівська газета. – 2015. – 24 липня. – С. 1–4.
17. Гісем О., Мартинюк О. Історія України (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. *Електронна бібліотека*. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/10-klas/4-storya-ukrani-10-klas/storya-ukrani-rven-standartu-pdruchnik-dlya-10-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-gsem-o-v-martinyuk-oo-/> (дата звернення: 21.05.2025).
18. Гузар Л. Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму / Вид. друге. Жовква: Місіонер, 2015. 496 с.
19. Дорошенко Д. Арешт та заслання митрополита А. Шептицького.

Кн. XIII. Прага, 1925. 164 с.

20. Єгрешій О. Традиціоналістика і прогресивні течії в Римокатолицькій церкві сучасної доби: спроби історіофілософського погляду. *Україна і Ватикан. Проблеми екуменізму в сучасній Україні в контексті "Декрету про екуменізм 21.11.1964 р." Другого Ватиканського собору*. Івано-Франківськ. С.176-183.

21. Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння народів (1865-1944 рр.). Івано-Франківськ, 1995. 64 с.

22. Іванов Є. Історія Батьківщини. Львів : ПГПИ, 2004. 475 с.

23. Киричук Ю. Український національний рух 40-50 років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

24. Королевський Кирило. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944). Львів: Свічадо, 2016. Вип. №2. 239 с.

25. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів : Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка, 1993. 660 с.

26. Кришмарел В. Вивчення питань релігії в курсі Історії України у 7-8-х класах. - Інститут педагогіки НАПН України. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/religion_9th_grade_04.10.2018.pdf (дата звернення: 24.05.2025).

27. Кугутяк М. Андрей Шептицький у національно-визвольних змаганнях українського народу. *Спадщина митрополита Андрея Шептицького в національному й духовному відродженні України*. Івано-Франківськ : Плай, 2000. С. 66-75.

28. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2004. 608 с.

29. Ленчик В. Ідея Церковної Єдності у Митрополита Шептицького. Львів : Богословія, 1971. Т. 35. С. 175–201.

30. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2-х тт. Т. 1. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої. – К.:

Основи – Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – С. 436-437.

31. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип “позитивної суми” / передмова Адріана Сливоцького. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.

32. Матеріали до історії українського патріархального руху / упор. А. Сороковський. Львів : Свічадо, 2009. 364 с.

33. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали. 1899- 1944. Львів. 1995. 559 с.

34. Музичка І. Екуменічна діяльність Митрополита Андрея Шептицького в Росії в 1914-1917 рр. Патріярхат. [11 \(191\) 1986](#). Шлях доступу: [f](#)

35. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи. – Київ : МОН України, 2022. – 112 с.

36. Недавні Б. Представлення релігії в навчально-методичній літературі з історії в УРСР періоду “перебудови” (1984–1990 рр.). *Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії.*

URL: <https://www.religio.org.ua/index.php/religio/article/view/29/26> (дата звернення: 21.05.2025).

37. Недавні Б. Представлення феномена релігії, діяльності Церков та релігійності в шкільній літературі в УРСР періоду перебудови. *Історія релігій в Україні*. 2017. Вип. 27, ч. 2. С. 465–474.

38. Ортинський І. Хрещення, хрест та харизма України. – Дрогобич, 1993. 201 с.

39. Петрюк, В. А., Андрущенко, Н. О., Прозор, О. П. Ретроспективний аналіз інноваційних методів навчання / В. А. Петрюк, Н. О. Андрущенко, О. П. Прозор // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 127–131.

40. Пилипів І. Державотворча політика Греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті Західної України 20–30 років XX ст. *Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи*. Львів, 2001. Ч. 1. С. 90–95.
41. Пилипів І. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького у міжвоєнний період. Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2001. – Ч. 5–6. – С. 308–314.
42. Пилипів І. Питання церковної єдності в діяльності УГКЦ в 20–30 рр. XX ст. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : Історичні науки. Т. 6 (8). – Кам'янець-Подільський : Оіном, 2001. – С. 489–498.
43. Пометун, О. І., Пироженко, Л. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. І. Пироженко. – Київ : Вид. А.С.К., 2004. – 194 с.
44. Рябець О. П. Концепція історії релігії у філософському викладенні В.В. Розанова. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2001. Вип. 37. С. 56–57.
45. Сліпий Йосиф. Спомини / ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим: Видавництво УКУ, 2017. С. 114–115.
46. Смирнов А. Митрополит Андрей Шептицький і православ'я: від екуменізму до національної єдності. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Історичні науки”. 2017. Вип. 26. С. 40–44.
47. Сурмач О. Екуменічна діяльність УГКЦ в роки німецької окупації Галичини (1941–1944 рр.). Київська Церква. Київ-Львів, 2000. №4 (10). С. 72–78.
48. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький. Ковчег: Збірник статей з церковної історії. Львів, 1993. С. 101–112.
49. Хома І. Шляхами каторги Блаженного Йосифа Сліпого. «Альманах «Гомону України». – Торонто, 1995. – С. 49-75.

50. Шеремета О. Ю. Екуменізм як етична ідея Шептицького. Філософська думка. №1. 2007. С. 60–68.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект позакласного заходу

Тема: Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького

Клас: 10 клас

Тип заходу: Позакласний захід (дискусійний клуб/історичний семінар)

Мета

- *Навчальна:*
 - З'ясувати суть екуменічної діяльності митрополита Андрея Шептицького та її вплив на міжконфесійний діалог в Україні.
 - Проаналізувати ключові ініціативи Шептицького у сприянні церковній єдності, розвитку культури та освіти.
 - Розвинути навички аналізу історичних джерел та оцінки їх значення.
- *Розвивальна:*
 - Формувати критичне мислення через аналіз моральних та етичних дилем, пов'язаних з екуменізмом.
 - Розвивати вміння аргументувати власну позицію під час дискусії.
 - Сприяти розвитку комунікативних навичок через групову роботу та дебати.
- *Виховна:*
 - Виховувати повагу до міжконфесійного діалогу та культурного розмаїття України.
 - Формувати громадянську свідомість через осмислення внеску Шептицького у зміцнення національної ідентичності.
 - Сприяти розвитку емпатії та толерантності до представників різних релігійних традицій.

Обладнання

- Мультимедійна презентація з ілюстраціями (фото Андрея Шептицького, Львівської богословської академії, документів).
- Атлас «Історія України», карта «Українські землі у XIX–XX ст.».
- Роздаткові матеріали: уривки з послань Шептицького, завдання для груп.
- Платформа для інтерактивних вправ (LearningApps або Kahoot).

Основні дати

- 1899 р. – початок служіння Андрея Шептицького як митрополита УГКЦ.

- 1938 р. – створення Львівської богословської академії.
- 1942 р. – лист-протест проти нацистських переслідувань євреїв.
- 1963 р. – визнання Шептицького «Праведником народів світу».

Основні терміни

Екуменізм, міжконфесійний діалог, національна ідентичність, гуманізм, толерантність.

Основні історичні постаті

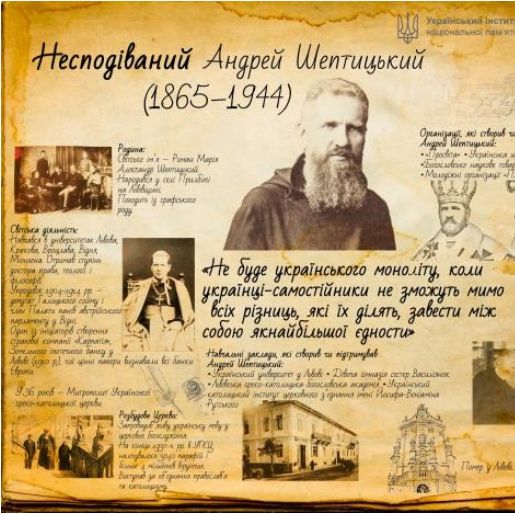
Андрей Шептицький.

План заходу

1. : Аналіз екуменічної діяльності Шептицького

Хід заходу

Доза часу	Етап заходу	Навчально-виховна діяльність учителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітки
5 хв	Мотиваційний етап	Вчитель вітає учнів, налаштовує на роботу: «Сьогодні ми дослідимо, як одна людина могла поєднати віру, гуманізм і національну ідею. Чи може релігійний лідер сприяти єдності різних конфесій?» Показує слайд із зображенням Шептицького та задає питання: 1. Що ви знаєте про екуменізм? 2. Чому діалог між різними	1. Учні відповідають на питання, висловлюють асоціації (наприклад, «екуменізм – це співпраця церков», «Шептицький – порятунку євреїв»). 2. Учні міркують про значення міжконфесійного діалогу.	Інформаційна, аксіологічна

		релігіями важливий для України? Коротко пояснює мету: зрозуміти внесок Шептицького у міжконфесійний діалог. 		
25 хв	II. Етап вивчення нового матеріалу	Вчитель ділить учнів на 3 групи: 1. Аналіз послань Шептицького про єдність церков. 2. Дослідження його ролі у створенні Львівської богословської академії. 3. Вивчення гуманітарної діяльності під час Голокосту. Роздає уривки з джерел (наприклад, «О Квестії Соціальної», лист 1942 р.). Задає питання: 1. Як Шептицький сприяв діалогу між православними та католиками? 2. Чому освіта була важливим аспектом його екуменічної діяльності? 3. Які моральні принципи керували його діями під час Голокосту? Модерує дискусію: «Чи був екуменізм Шептицького лише релігійним чи мав політичний	1. Учні в групах опрацьовують джерела, готують короткі виступи (3–4 хв). 2. Презентують висновки, беруть участь у загальній дискусії, аргументуючи думки.	Логічна, інформаційна, просторова

		вимір?» Показує карту українських земель XIX–XX ст. для контексту.		
10 хв	III. Систематизація знань	Пропонує рольову гру: «Екуменічний собор». Учні діляться на команди: 1. Представники УГКЦ (Шептицький). 2. Православні ієрархи. 3. Сучасні богослови, що оцінюють ідеї Шептицького. Завдання: обґрунтувати важливість екуменізму та оцінити ініціативи Шептицького. <u>Рефлексія:</u> 1. Чи легко було досягти порозуміння? 2. Як ідеї Шептицького актуальні для сучасної України?	Учні беруть участь у грі, аргументують позиції. «Богослови» задають питання, оцінюють аргументи. Учні діляться думками під час рефлексії.	Логічна, аксіологічна, комунікативна
5 хв	IV. Підсумки та висновки	Вчитель підсумовує: «Екуменічна діяльність Шептицького поєднувала духовне лідерство, освіту та гуманізм, сприяючи єдності та толерантності». Запитує: «Які уроки Шептицького ми можемо застосувати для сучасного діалогу між конфесіями?»	Учні відповідають, пропонуючи ідеї (наприклад, повага до «іншого», діалог для миру).	Логічна, аксіологічна
2 хв	V. Домашнє завдання		Виконати завдання на вибір: а) Написати есе: «Екуменізм Шептицького: уроки для сучасності». б) Створити	Інформаційна, логічна

			інтерактивну мапу діяльності Андрея Шептицького на сайті https://www.mindmeister.com/ru або інший на вибір. в) Підготувати презентацію про екуменізм у сучасній Україні	
--	--	--	--	--